

FORVALTNINGSPLAN FOR GÅS

i

Kvinnherad

2025 - 2029

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Forord

Økninger i nasjonale og internasjonale gåsebestander de siste 50 år har medført en stadig økende aktivitet mht forvaltning av våre gåsearter. I 1996 utarbeidet Direktoratet for Naturforvaltning en status og strategirapport for en nasjonal forvaltning av gjess (DN1996). Regionalt ble dette fulgt opp i Hordaland med en status og strategirapport i 2008 (Fylkesmannen i Hordaland 2008). Her ble kommuner som hadde gås å forvalte anmodet om å utarbeide sin egen kommunale forvaltningsplan for gås. I perioden etter har en rekke kommuner i Vestland fått dette på plass.

Med bakgrunn i utfordringer med økende bestander av grågås i Kvinnherad kommune over tid, og dertil problemer med økende beitetrykk på innmark hos en del gårdbrukere i kommunen, ble det konkludert at det var behov for en mer faglig og systematisk tilnærming til forvaltning av de lokale grågåsbestander, og da via en egen forvaltningsplan. Med dette utgangspunktet ble NNI i desember 2023 forspurt om å løse oppgaven, og etter presentasjon av en løsning ble oppgaven gitt NNI vinteren 2024. I tillegg til å utarbeide et forslag til forvaltningsplan, foreslo NNI at det parallelt ble utarbeidet en statusrapport for gås i kommunen, basert på både nytt feltarbeid og eksisterende observasjonsdata, inklusive kontakt med gårdbrukere som har hatt utfordringer med beitende gjess i sine slåttemarker. Rapporten ble ferdigstilt høsten 2024 og er levert som NNI-Rapport 689 (Håland 2024).

Arbeidet med gås i Kvinnherad kommuner i 2024 er utført av fagbiolog/zoo-økolog Arnold Håland (Cand. real), NNI Resources AS, i godt samarbeid med Francesca Galdiolo, Kvinnherad kommune. En rekke grunneiere har også bidratt med lokal informasjon om lokale forekomster av gjess og hvor de har erfart mye beiting i egne slåttemarker. Samlet har dette gitt et godt grunnlag for å sette mål og tiltak i den lokale gåseforvaltningen, i en plan som skal dekke årene 2025 – 2029.

Innhold

Forord	1
Innhold	2
Bakgrunn for forvaltningsplanen.....	4
Rammer for forvaltning av gåseartene	6
Internasjonale rammer.....	6
Nasjonale rammer – lover og forskrifter	6
Lov om Naturmangfold (Naturmangfoldloven).....	6
Lov om jakt og fangst av vilt (Viltloven)	7
Jaktidsrammer og jakttider for gås.....	7
Sanking av egg og dun	7
Forskrift om skadefelling av gås	7
Gåsearter i Norge – og lokalt.....	9
Opptreden i Kvinnherad	10
Utfordringer i gåseforvaltningen.....	10
Bestander og økologiske forhold.....	11
Nasjonalt og internasjonalt perspektiv	11
Sosial struktur, områdebruk og beiting i innmark.....	11
Tetthetsavhengige mekanismer kan styre bestandsutviklingen	12
Bestanden av grågås i Kvinnherad kommune	12
Viktige områder for grågås i Kvinnherad.....	12
Kanadagås i Kvinnherad	15
Hovedmål i forvaltningsplanen	16
Overordnet mål i artsforvaltningen.....	16
Kunnskapsbasert forvaltning.....	16
Reduksjon i konflikt med jordbruket.....	16
Tilrettelegging for gåsejakt – høsting av bestanden	17
Tidligjakt	17
Avbøtende tiltak for å redusere avlingstap	18
Aktiv skremming av beitende gjess	18
Bruk av ulike virkemidler ved skremming	19
Utgjerding av gjess	19
Friområder for gjess i hekkeperioden	20

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Friområder for gjess i jakttiden	20
Sanking av egg	20
Punktering av egg	20
Skadefelling av lokalt beitende gjess.....	21
Høsting ved jakt.....	21
Tilrettelegging for jakt	22
Endret jakttid – tidligere jaktstart	22
Grunneiersamarbeid - lokalt samarbeid	22
Evaluering av gjennomførte tiltak	22
Strategi i lokal gåseforvaltning 2025 - 2029	23
Prioriterte tiltak	23
Øke kunnskapen om bestander og sosial struktur	23
Evaluerer effekter av gjennomførte tiltak	23
Etablere samarbeid forvaltning og grunneiere	24
Informasjon til allmennhet og brukere	24
Tilrettelegging for jakt	24
Rapportering av gjennomførte tiltak.....	24
Litteratur.....	25

Bakgrunn for forvaltningsplanen

Naturen er i endring og forekomster av arter i våre økosystem endres i tid og rom, parallelt med ulike grunnlag i naturlige og menneskeskapt prosesser. I Norge, som i mange andre land, ble mange arter lenge etterstrebet og jaktet i stort omfang og med få reguleringer, for en del arter med resultat lave bestandsnivåer og endog til utryddelse. I Norge har vi mange eksempler på dette, inklusiv ulike arter gås som har vært ettertraktede jaktobjekter, da de er relativt store fuglevilt. På 1970-tallet var arter som *hvitkinngås* og *ringgås* (Svalbard-populasjoner) sterkt i fokus på grunn av små og nedadgående bestander. Også den norske grågåsbestanden var inne i denne diskusjonen, blant annet pga et sterkt jaktpress i det viktigste vinterkvarteret i Spania. Sjøfuglundersøkninger på 1950-tallet hadde vist at grågjess nesten var ute av Vestlandet som hekkende art, en status som allerede for snart 100 år siden ble omtalt i samme ordelag, dvs. som en nesten utryddet art på Vestlandet (jfr. Willman 1929). Situasjonen var lignende til innpå 1970-tallet, da bestanden synes å være i langsom vekst, for eksempel i Hordaland (jfr. Håland 1979). Situasjonen og utviklingen ellers i Europa var lignende (Cramp 1977, Kear 2005). I Norge fortsatte den positive utviklingen fra 1980-tallet av og grågåsa har gjennom de siste 10-årene inntatt kystens varierte skjærgård, og etter hvert også med spredning innover i våre fjorder (Håland 2024). Nasjonalt økte grågåsbestanden i denne perioden fra noen 1000 par (vesentlig med utbredelse nord for Stadt og i Nord-Norge), til rundt 8.000 – 10.000 par midt på 1990-tallet (DN 1996). Nå, snart 30 år senere, er bestanden vurdert til det doble, mellom 18.000 til 20.000 hekkende par (men uten at det foreligger dokumentert og publiserte grunnlag for dette estimatet). Utviklingen i Europa har vært parallell, med et estimat i 2014 på 930.000 grågjess (jfr. Fox & Madsen 2017, Powolny mfl. 2019). Utviklingen har vært lignende for de fleste andre gåsearter/ populasjoner i Europa, men med noen klare unntak og i dag med rødlistestatus, dvs. dverggås, ringgås og sædgås.

Den positive utviklingen i gåsebestandene har vært vurdert som en stor suksess i naturforvaltningen nasjonalt og internasjonalt, og regionalt (Vestlandet) har vi fått tilbake en art som naturlig hører hjemme i vår fuglefauna. Årsaken til reetablering og markant bestandsøkning er knyttet til 1) regulering av jakt internasjonalt (og nasjonalt), 2) opprettelse av verneområder og ikke minst, 3) endring i landbruket som har muliggjort endring i gåseartenes diett, dvs. med overgang fra beiting på naturlig forekommende vegetasjons/plantearter, til utstrakt beiting på kulturmark (gress eller ulike kulturplanter). Endring i klima, med lengre vekstsesonger og tidligere vår, er også bidragende økologiske faktorer bak gjessenes til dels store bestandsøkninger (Ramo et al. 2015). Denne

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

omlegging av natur- og beitegrunnet og endrede forvaltningsregimer har gitt store og økende gåsepopulasjoner, og med dette nye utfordringer, spesielt kontra jordbruket og beiting på eng, innmark og åker. Antallet klager fra bønder har økt parallelt med økende gåsebestander, begrunnet i økt beitetrykk fra gjess og tilknyttede tap av avlinger, hos oss i hovedsak grasavlinger. Bildet er nå det samme langs hele kysten, fra Østfold til Finnmark, inkl. regionale (Vestlandet) og lokale forhold (her Kvinnherad kommune). Konflikten med landbruket startet i Midt- og Nord-Norge med grågås allerede på 1980-tallet, men etter hvert også knyttet til økende flokker av hvitkinngås (fra Storbritannia) og kortnebbgås (fra Danmark) på trekk til hekkeområdene på Svalbard. I Sør-Norge har den store økningen i grågåsens hekkebestander vært den største utfordringen, forvaltningsmessig sett, men hvitkinngås med spredning fra Østersjøen har hatt stor suksess som hekkende art rundt Oslofjorden og etter hvert også med spredning langs Skagerakkysten til Hordaland. Arten hekket i Bergen for første gang i 2024.

I Hordaland utarbeidet Fylkesmannen den første forvaltningsplanen i 2008, med oppfordring om at kommunene tok tak i problematikken og utarbeidet egne, lokale forvaltningsplaner. Det er ikke tidligere utarbeidet egen forvaltningsplan for Kvinnherad kommune. Formålet med en egen forvaltningsplan er at den skal gi rammer for forvaltningen av gås i Kvinnherad kommune, samt angi hovedmål, delmål og strategier/løsninger for å kunne nå fastsatte målsetninger for forvaltning av gåsebestandene i kommunen. Forvaltningsplanen skal være et verktøy både for Kvinnherad kommune og grunneiere/rettighetshavere, i et samarbeid i forvaltning av de lokale gåsebestander, dvs. i hovedsak grågås, men også en aktuell art som kanadagås (innført art/fremmed art). I tillegg til konkrete mål skal planen også gi konkrete forslag til bruk av ulike virkemidler og avbøtende tiltak, innenfor rammen av nasjonale lover og forskrifter, og overordnet, i tråd med internasjonale avtaler. Flere internasjonale forvaltningsplaner for gås er utarbeidet de siste årene, og gjort operative for de land som huser den aktuelle gåseart, blant annet for grågås (jfr. Powolny mfl. 2019). Et av hovedmålene i planen for Kvinnherad er at konflikter med landbruket skal reduseres via bruk av ulike tiltak/virkemidler i perioden 2025 – 2029, slik at tap av grasavlinger kan nå et akseptabelt nivå. Forvaltning av grågås som en viktig viltart inngår som en integrert del av dette målet.

Rammer for forvaltning av gåseartene

Forvaltning av gås foregår innen rammene av internasjonale og nasjonale lover og avtaler, dvs. ulike konvensjoner, lover og forskrifter. Alle gåseartene som reproducerer i Norge trekker fast eller regelmessig mellom en rekke europeiske land, dvs. gress tilhører forvaltningsmessig et internasjonalt samfunn, men forvaltes konkret via egne nasjonale føringer. Unntaket er for fremmede, utsatte gåsearter. Viktigst er kanadagås som er en fremmed art klasset med høy risiko (HI) i Norge. Stripegås er også en fremmed art, men med lav økologisk risiko (LO), jfr. Artsdatabanken (2024 - online).

Internasjonale rammer

Gåsebestandene er en felles ressurs som vi deler med en rekke europeiske land, og vår forvaltning skal derfor være i tråd med de inngåtte internasjonale avtalene og konvensjoner. Alle gåsearter, med unntak av de som regnes som fremmede arter, berøres av slike internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har tiltrådt, så som:

- *Bonnkonvensjonen*. Avtale om beskyttelse av trekkende arter av ville fugler.
- *Vannfuglavtalen*. Regional avtale under Bonnkonvensjonen som omfatter vern av trekkende vannfugl.
- *Bernkonvensjonen*. Den europeiske naturvernkonvensjonen.
- *Ramsarkonvensjonen*. Vedtatte retningslinjer for vern av viktige våtmarksområder av internasjonal betydning.
- *Biodiversitetskonvensjonen*. Vedtatte retningslinjer om bevaring og bruk av biologisk mangfold.

De relevante rammevilkårene og konsekvenser for nasjonal grågåsforvaltning er sammenfattet i rapporten fra DN (nå: Miljødirektoratet), dvs. DN-Rapport fra 1996. Nevnte avtaler og konvensjoner pålegger Norge forpliktelser som påvirker vår forvaltning av alle gåseartene. Avtalene inneholder også ulike bestemmelser om unntak, særlig i forhold til arter eller individer som kan volde skade, for eksempel i landbruket. Dette gir rom for konkrete tiltak dersom det føres kontroll med metoden, og at effekter av tiltakene kan dokumenteres. Inngåtte avtaler blir tatt hensyn til på nasjonalt nivå når jaktidsrammer/jakttider og andre nasjonale bestemmelser fastsettes. Det internasjonale bakteppet er derfor førende for vår nasjonale gåseforvaltning, og derved også for regional og lokal gåseforvaltning. Felles internasjonale forvaltningsplaner, for eksempel som for grågås, er viktige verktøy i gåseforvaltningen.

Nasjonale rammer – lover og forskrifter

I tillegg til de ulike internasjonale avtalene finnes nasjonale bestemmelser og retningslinjer for forvaltning av viltlevende arter som gress.

Lov om Naturmangfold (Naturmangfoldloven)

Naturmangfoldloven (NML) ble vedtatt i 2009 og ble det nye overordnede lovverket for forvaltning av norsk natur, økosystem og arter. Naturmangfoldloven er dermed det styrende lovverk for norsk viltforvaltning og har følgende forvaltningsmål for arter. I §5 i NML er overordnet forvaltningsmål for arter gitt:

Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengige av. Forvaltningsmålet etter første ledd gjelder ikke for fremmede organismer.

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Naturmangfoldloven har også mange andre føringer som berører forvaltning av arter, jfr. lovtekst på Lovdata.no: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>, men detaljer tas ikke med her.

Lov om jakt og fangst av vilt (Viltloven)

Viltloven ble justert en del etter vedtak av NML i 2009, og §1 – Lovens formål, lyder pt slik:

Viltet og viltets leveområder skal forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven og slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares. Innenfor denne ramme kan viltproduksjonen høstes til gode for landbruksnæring og friluftsliv.

En oversikt over viltlovens bestemmelser finnes her:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-29-38/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1

Utøvelsen av jakten reguleres av Forskrift om utøvelse av jakt, felling og fangst:

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-03-22-313>

Jaktidsrammer og jakttider for gås

Rammene for utøvelse av jakt er styrt gjennom viltloven og dens forskrifter. I "Forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktseasonen fra og med 1. april 2022 til og med 31. mars 2028, er det gitt jakttid for grågåse og kortnebbgåse, samt de innførte artene kanadagås og stripegåse (Tab. 1). Gåsearter som ikke har jakttid er det ikke tillatt å jakte på.

Tab. 1. Jakttider for jaktbare gåsearter i Norge. Periode 2022 til 2028. Kilde: Miljødirektoratet.

Art	Jaktstart*	Jaktslutt	Enkelte unntak	Tidligjakt - utvidet jakt**	Skadefelling
Grågåse	10. august	23. desember	Nord-Norge	Fylkesmannen*	Kommune
Kortnebbgåse	10. august	23. desember	Nord-Norge	Fylkesmannen	Kommune
Kanadagås	10. august	23. desember	Sørlandet**	Fylkeskommunen	Kommune
Stripegåse	10. august	23. desember	Sørlandet**	Fylkeskommunen	Kommune

*: Den frie jakten på havet fra 10. sept. **: Forutsetter godkjent forvaltningsplan

Sanking av egg og dun

Grunneier eller bruker kan sanke egg av grågåse i tiden frem til 15. april. Når det gjelder kanadagås og stripegåse (fremmede arter) kan sanking foregå frem til 1. juli. For grågåse kan Fylkesmannen gi tillatelse til sanking av egg også etter 15. april, men da kun med grunnlag i godkjent forvaltningsplan (jfr. omtale av avbøtende tiltak ved beiteskader på innmark - lokal bestandsreduksjon). For snøgåse gjelder samme periode som kanadagås og stripegåse, men bare fra svenskegrensen til Agder, samt i Innlandet fylke.

Forskrift om skadefelling av gåse

Når det gjelder felling av vilt som gjør skade kan Miljødirektoratet gi forskrifter om felling av bestemte viltarter i nærmere angitte tilfeller, uten hensyn til fredning og jakttider (se naturmangfoldloven § 18). Ny og utvidet forskrift ble vedtatt våren 2020, jfr:

https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2020-04-01-565/KAPITTEL_3#KAPITTEL_3

Den nye forskriften avløste en tilsvarende forskrift fra 1997. Formålet med forskriften er å forvalte viltet i samsvar med naturmangfoldloven og har et videre virkeområde enn den gamle forskriften som omhandler mer spesifikt skadefelling av viltet. Forskriften gjelder for alle viltarter, men noen unntak. Vilkår for forskadefelling er gitt i §3-3, som følger:

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

A: Skaden er eller kan bli av vesentlig økonomisk betydning.

B: Skadeforebyggende tiltak er i rimelig utstrekning forsøkt, vurdert ut fra hvilke verdier som skal beskyttes og kostnadene ved alternative tiltak.

C: Uttaket rettes mot skadegjørende individ.

D: Uttaket er egnet til å stanse eller vesentlig begrense skadesituasjonen.

E: Uttaket ikke truer bestandens overlevelse

Forskriften gir en rekke føringer mht beslutningsmyndighet og vedtak om skadefelling, inkl. at skadelidte skal levere skriftlig søknad om et løyve til skadefelling av arter det gjelder. Denne forskriften er opprinnelig hjemlet i viltlovens § 14, mens den nye forskriften vil være hjemlet i Naturmangfoldlovens § 18. Skadefelling som avbøtende tiltak er drøftet nærmere i et seinere kapittel i planen. Bortsett fra i Finnmark, er det kommunene som forvalter tillatelse til skadefelling av *grågås*. Når det gjelder fremmede arter som *kanadagås* og *stripegås* kan den skadelidte felle individer dersom vilkår i §3-3 er oppfylt.

Gåsearter i Norge – og lokalt

Forvaltningsplanen omhandler gjess som artsgruppe. Gåseartene tilhører en gruppe av andefugler, som også omfatter svaner og ender (gressender, dykkender og sjøender). Litt tilbake i tid var det 3 arter som var aktuelle som hekkende arter på fastlandet i Norge, nemlig grågås *Anser anser* (langs kysten), samt sædgås *A. fabilis*, dverggås *A. erythropus* (innlandet i nord). Tre andre arter, kortnebbgås *A. brachyrhynchus*, ringgås *Branta bernicla* og hvitkinngås *B. leucopsis*, hekket alle med mindre populasjoner på Svalbard. Populasjonene av kortnebbgås og hvitkinngås har økt kraftig de siste 10-årene, men er de siste vårene redusert etter økt jakt og internasjonale avtaler (kortnebbgås), eller etter store utbrudd av fugleinfluensa (hvitkinngås – Svalbard).

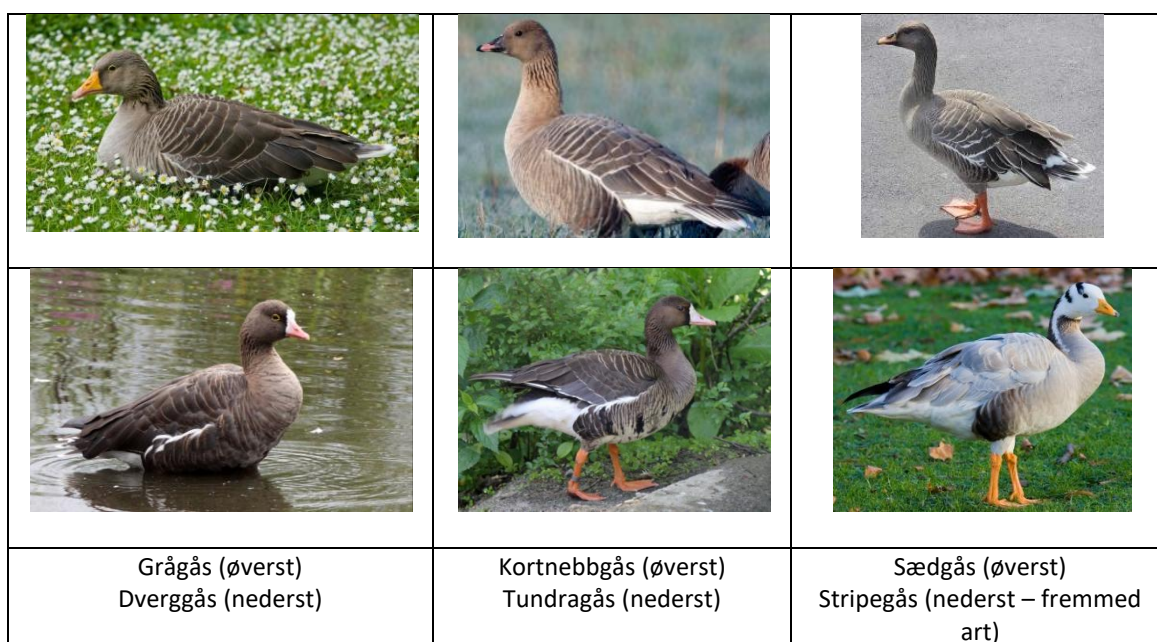

Fig. 1. Seks gåsarter i slekten *Anser* – de grå gjessene. Kilde: Wikipedia.

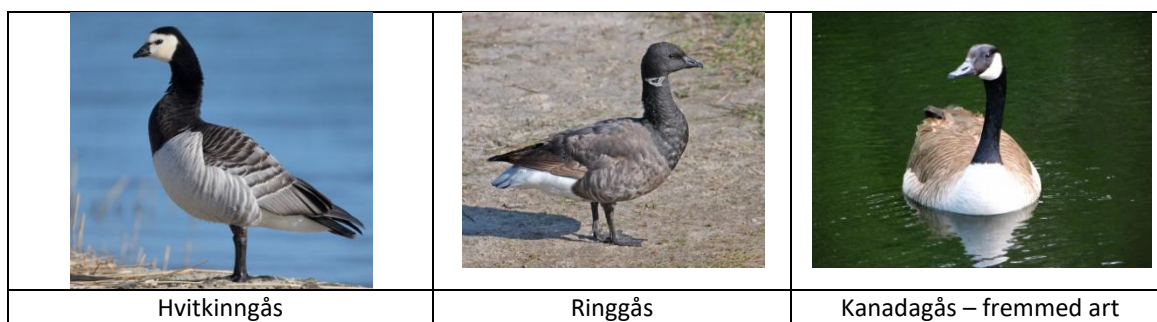

Fig. 2. Tre gåsarter i slekten *Branta* – de «svarte» gjessene. Kilde: Wikipedia.

I nyere tid har det skjedd flere endringer i våre gåsepopulasjoner, særlig er etablering av hvitkinngås i Oslofjorden og videre langs kysten vestover verdt å nevne. Arten hekket for første gang i Bergen kommune i 2024. De sørlige hekkebestandene i Nord-Europa ble rekruttert fra arktiske/russiske hvitkinngjess (først i Østersjøen, siden med stor spredning til flere land, Norge inkludert). I Oslofjorden ble også noen hvitkinngjess satt ut. Ellers har tundragjess *A. albifrons* overvintret i mindre antall langs våre kyster (både den vestlige underarten (Grønland) og den østlige underarten (Sibir)).

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

I tillegg til de naturlig forekommende gåsearter er flere arter satt ut i Norge, først og fremst kanadagås *B. canadensis*, men også snøgåås *A. caerulescens* (i Oslofjorden – i mindre antall). Stripegås som stammer fra utsettinger observeres også, men generelt i lite antall. Etter 60 år har kanadagås etablert seg godt i Norge, men uten noen større økning det siste 10-året (for eksempel på Vestlandet). Arten hekker fåtallig i kommunen (se neste kapittel). Artene er vist i Fig. 1 og 2. Kanadagås og stripegås er listet som fremmede arter med eget forvaltningsregime.

Opptreden i Kvinnherad

Selv om de fleste gåseartene (Fig. 1 og 2) kan observeres i regionen (Vestland) og lokalt (Kvinnherad kommune), er det grågåås som særlig er kommet i fokus etter en markant økning i både nasjonal og regional bestand de siste 10-årene. Bestandsøkningen hos grågåås er godt dokumentert både internasjonalt, regionalt og stedvis lokalt i Norge (se neste kapittel), og forvaltningsplanen for gås i Kvinnherad omhandler i første rekke denne arten. Innført art, kanadagås, har også hatt et regionalt fokus i Hordaland, i første rekke knyttet til tidligere utsettinger (Håland 1979), og en seinere stor akkumulering på Herdla, Askøy, og med et omfattende beitetrykk i slåttemarkene på øya. Den bestanden ble seinere sterkt redusert etter gjennomførte forvaltningstiltak fra Statsforvalteren. Både grågåås og kanadagås er behandlet i ny statusrapport for gås i Kvinnherad (jfr. Håland 2024), jfr. også en oppsummering av status for begge arter i Kvinnherad i neste hovedkapittel.

Utfordringer i gåseforvaltningen

Det er først de siste par 10-årene at hekkende grågåås har blitt en forvaltningsmessig utfordring på Vestlandet, knyttet til økningen i lokale og regional hekkebestand. Lenger nord på kysten, i Møre & Romsdal, Trøndelag og Nordland, startet forvaltningsarbeidet med grågjess som beitet på innmark på 1980-tallet. Den nasjonale forvaltningsplanens første utgave kom imidlertid ikke før i 1996 (DN 1996), og den første i Hordaland kom i 2008 (Fylkesmannen i Hordaland 2008). I Møre & Romsdal ble konflikten mellom gås og landbruket aktualisert på 1980-tallet, mens nordover i landet var det i første rekke de arktisk trekkende gjessene (hvitkinngås og kortnebbgås – til Svalbard) som kom i fokus. På Vestlandet, og ellers i Sør-Norge har det vært grågåås, til dels også utsatt kanadagås, som har lokalt har fått status som konflikterter. Økende bestander har i økende grad benyttet innmark som beite, og antall klager fra gårdbrukere har derfor økt mye i mange kommuner de siste par 10-årene. I første rekke gjelder det gårdsbruk som ligger ved sjøen, ute på kysten og ellers i de ytre fjordstrøk, men etter hvert som bestanden av grågåås har økt har også bruk økt ved ferskvann, dvs. gårdsbruk som ikke ligger ved sjø har også erfart hyppigere besøk av gjess som jakter på gode grasbeiter (Håland 1979, 2018). I Kvinnherad har antallet bruk som har erfart økende beiting av grågåås økt det siste 10-året (info fra Kvinnherad kommune), men uten at det foreligger en god oversikt over lokal bestandsutvikling og gjessenes områdebruk. Utarbeiding av en egen fagrapport (jfr. Håland 2024 – NNI-Rapport 689) har bedret kunnskapsgrunnlaget mye, men enda gjenstår det en del ubesvarte spørsmål. Kunnskapen er imidlertid vurdert som god nok til å utarbeide en forvaltningsplan for gås i Kvinnherad kommune.

Bestander og økologiske forhold

En forutsetning for en god og forsvarlig offentlig forvaltning av en art som grågås er solid kunnskap om lokale, regionale og nasjonale bestander (DN 1996). I første rekke god kunnskap om hekkebestander, inkl. ikke-hekkende unggås, dvs. gjess som oppholder seg i Norge i vekstsesongen fra ankomst tidlig om våren (ultimo februar/primò mars), til gjessene trekker sørover fra august av. I tillegg til kunnskap om bestandens størrelse, er utvikling i lokale bestander (vekst/stabil/reduksjon) en viktig premis når det gjelder ulike forvaltningstiltak. I forhold til gjessenes bruk av dyrket mark/eng, er det også viktig å kjenne gjessene sin områdebruk og vekslinger i lokal bruk, både gjennom sesongen, men også variasjoner mellom år. For å forstå både bestandsutvikling og lokal områdebruk er kunnskap om artens økologi og sosiale forhold viktig. Nedenfor er kort omtalt viktige fagtema.

Nasjonalt og internasjonalt perspektiv

Kunnskapen om utviklingen i Europas hekkebestander av grågås er generelt god, der økningen i samlet trekkbestand er godt dokumentert, ikke minst ved tellinger/overvåking av grågjessene i vinterkvarterene over mange 10-år. Samlet NV-europeisk bestand regnes nå inn med ca 960.000 individer (Fox & Madsen 2017, Powolny *mfl* 2019), en økning fra 30.000 grågjess tilbake på 1970-tallet (DN 1996).

Når det gjelder Norge ble grågåsbestanden midt på 1990-tallet vurdert til 8.000 – 10.000 hekkende par (DN 1996), men uten at noe godt faktagrunnlag ble presentert. 20 år seinere er tall som 18.000 – 20.000 par, dvs. en dobling av hekkebestanden, og samlet med en norsk bestand på 80.000 – 100.000 individer. Dette er rapportert i ulike fora, men uten noen form for nærmere dokumentasjon og publisering, så nivået er noe usikkert. Nasjonale bestandstall *må* dokumenteres nedenfra og opp, for eksempel med basis i kartlegginger på kommune- og fylkesnivå, og deretter oppsummert på nasjonalt nivå. Inntil nye gode tall og god dokumentasjon foreligger, er dette bestandsanslaget som gjelder på nasjonalt.

Sosial struktur, områdebruk og beiting i innmark

Gåsebestander har en sosial struktur, dvs. i hekkesesongen kan vi skille mellom hekkende par, som er litt eldre gjess, samt unggås (1 - 2 år) som ikke hekker. De fleste av unggjessene er 1-åring, men flokker med ikke-hekkende gjess huser også nyetablerte par som ennå har gått til hekking. Grågjessene ankommer som oftest i mindre flokker, eller i enkeltpar, i våre dager tidligere enn før, og nå ofte i slutten av februar, eller litt inn i mars. Det foreligger begrenset med kunnskap om fordelingen av gjess i ankomstfasen i Kvinnherad, men etter en tid sprer parene seg mer ut i landskapet for valg av reirområde og egglegging. De ikke-hekkende gjessene (ung-gjessene) forsetter å leve i flokker, og ofte sees de beitende på innmark rundt i kommunen. Dette mønsteret holder seg gjennom rugeperioden, frem til klekking (vanligvis i slutten av april/tidlig i mai – grågås er blant våre tidligste hekkefugler). I mai, og videre utover sommeren, er det vanlig å se grupper av gåsefamilier der flere par hekker, dvs. i «familie-flokker». Fra midten av juni trekker de ikke-hekkende gjessene mot sine myteplasser, der vingefjær felles og gjessene blir flygedyktige i 3-4 uker. Foreldrefuglene myter imidlertid på hekkeplassene, sammen med gåsungene som vokser til. Fra klekking til flygedyktig alder går der mellom 60 og 70 dager, dvs. de tidligste kullene er flygedyktige inn i juli måned. Etter avsluttet myting returner ofte de ikke-hekkende gjessene til lokale hekkeområder, og da med beiting i innmark og eng som et typisk trekk (vanligvis retur før andreslått). Grågjessene blir så værende i sine lokale områder frem til høsttrekket starter, i våre dager gjerne litt inn i august

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

(jfr. normal jaktstart for grågås som er 10. august). Jakt kan ofte være den utløsende faktor for at høsttrekket starter. Ovenfornevnte forhold er generelle økologiske trekk i lokale hekkebestander av grågås på Vestlandet, men lokale forhold styrer detaljer i grågåsa sin område- og habitatbruk, enten det gjelder de hekkende gjess (med gåsekull) eller de yngre, flokk-levende gjessene.

Tetthetsavhengige mekanismer kan styre bestandsutviklingen

Mange dyre- og fuglebestander er regulert via tetthetsavhengige mekanismer og faktorer. Det innebærer at når bestander vokser lokalt så vil det før eller siden inntre ulike økologiske mekanismer som direkte og indirekte påvirker individer og bestand. På et gitt tidspunkt, når bestanden er blitt for stor sett i forhold til lokale ressurser, for eksempel tilgjengelige beiter for grågås, øker graden av utvandring og spredning til nye hekkeområder, eller hekkesuksess/produksjon og overlevelse kan gå ned. Resultatet er at lokal bestand/delbestand slutter å vokse og stabiliseres. Andre forhold kan også spille inn i populasjonsdynamiske forhold, for eksempel økt predasjon eller andre negative påvirkningsfaktorer (sett fra aktuell arts side). Regionen har flere predatorer som kan tre inn i en slik rolle, for eksempel havørn og hubro, spesielt førstnevnte. Om slike forhold har gjort seg gjeldende i Kvinnherad kommune er ikke kjent. Slik kunnskap kan kun etableres via studier av lokale hekkebestander over tid, men i den lokale artsforvaltningen er slike økologiske og bestandsdynamiske forhold viktig å ha kjennskap til (jfr. Håland 2018, 2019, 2020, 2024). I Sverige er det dokumentert at tetthetsavhengige faktorer over tid har stabilisert lokale bestander av grågås (Nilsson 2018), men lokale bestander kan bli for tette/store før slike kontrollmekanismer trer i kraft. Ellers kan lokal bestandsutvikling og størrelse på bestanden, for eksempel for grågås, påvirkes av ulike forvaltningsmessige tiltak, for eksempel via tilrettelagt jakt og høsting av viltbestanden.

Bestanden av grågås i Kvinnherad kommune

Det er tidligere ikke gjennomført bestandskartlegging av lokale gjess i Kvinnherad kommune, dvs. for grågås og kanadagås. Som en del av arbeidet med forvaltningsplanen er det i 2024 arbeidet med en første status for bestand og områdebruk i Kvinnherad kommune (Håland 2024 – NNI-Rapport 689). Grunnlaget for evaluering av lokale bestandsstørrelser for de to gåseartene er en kombinasjon av nytt feltarbeid i 2024, samt bruk av ulike informasjonskilder i offentlige databaser. Bestanden av grågås i Kvinnherad i 2024 var minimum 300 individer, men ut fra noe manglende dekning på noen av øyene, estimert til *minimum 350 individer*. Hvor mange par grågås som hekker er usikkert, men 16 kull ble påvist primo juni 2024. Sannsynligvis ligger antallet par mellom 20 og 40, men detaljert kartlegging kreves før dette kan gi et sikrere anslag. Hekkende grågås ble funnet i 3 områder i 2024, dvs. på Halsnøya, i Husnes-området og i Dimmelsvik, men sannsynligvis hekker grågås flere steder i kommunen. En oversikt over de viktigste områdene er vist i Fig. 3 (jfr. Håland 2024). Kartlegging av grågås i 2024 viste spesielt konsentrasjonsområder for grågås i kulturmarker i Tråvik i Ølve og i Eidsvik på Halsnøya, dvs. i områder som det også har vært rapportert mye gåsebeiting fra lokale gårdbrukere de siste årene.

Viktige områder for grågås i Kvinnherad

I arbeidet med forvaltningsplanen er det i 2024 gjennomført befaringer og kartlegging av de viktigste funksjonsområdene for grågås i Kvinnherad, inkl. kontakt inn mot aktive gårdbrukere som har rapportert problemer med beitende gjess de siste årene. Kartleggingsarbeidet og vurdering av bestander og områdebruk er presentert i detalj i NNI-Rapport 689. For å nyansere og detaljere kunnskapen om forekomster ble Kvinnherad delt inn i 14 fjordavsnitt/soner. De viktigste områdene

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

for grågås i 2024 finnes i Ølve og Nettland, samt i Husnes-området og på Halsnøy (Fig. 3). Resultatet av kartleggingen i 2024 er vist i Tab. 2, jfr. oppsummert bestand i forrige kapittel. De største forekomstene av grågås samsvarer med rapporter fra gårdbrukere som har erfart stort beitetrykk i sine slåttemark, ofte lokalisert tett mot fjord og sjø. Et avvik fra dette er grågås som er knyttet til Kvitebergsvatnet, som igjen har kontakt med kjerneområdet i Tråvik i Ølve (i sone 3 og 4 – Fig. 3).

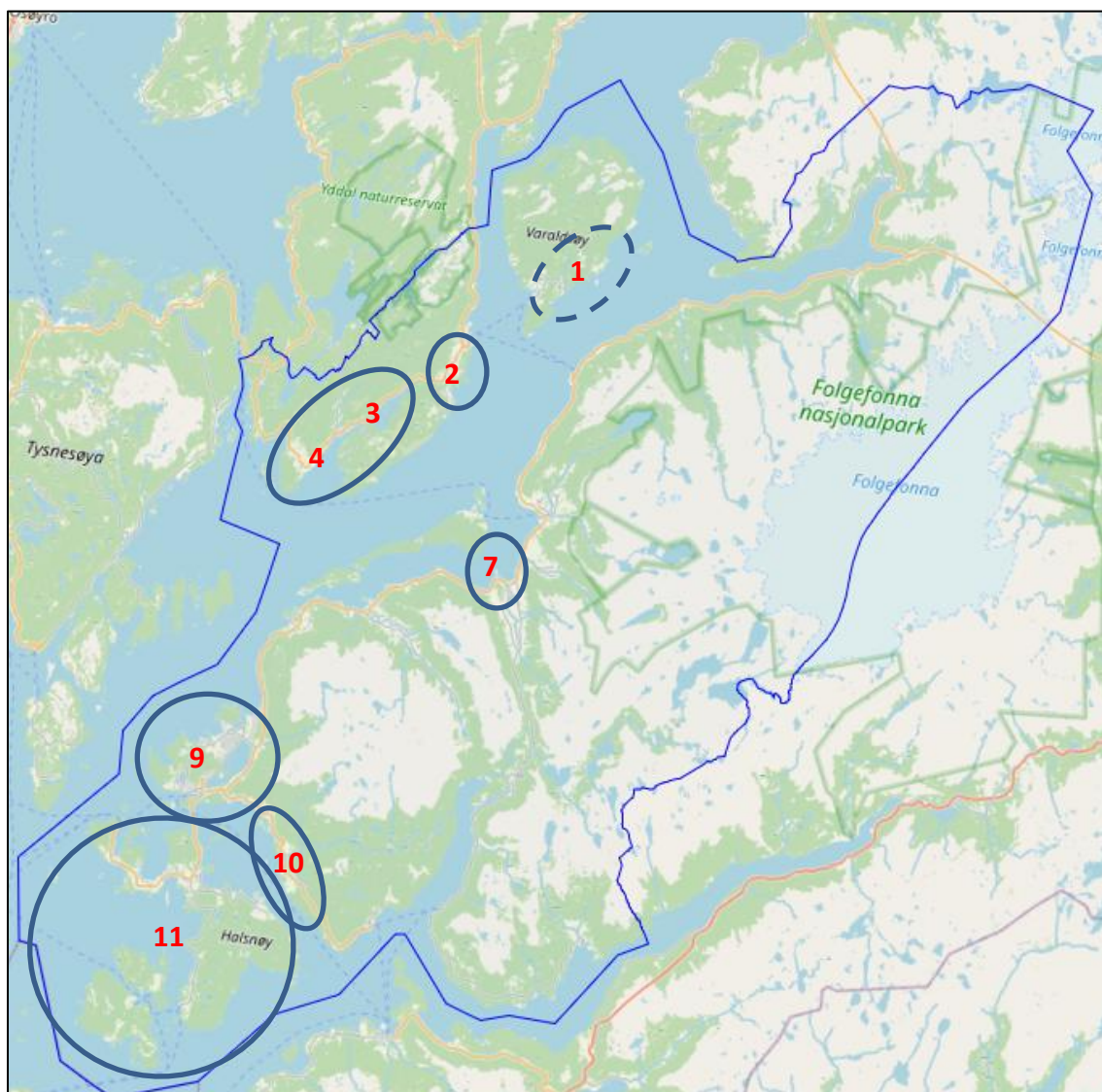

Fig. 3. Lokalisering av kjerneområder for grågås i Kvinnherad kommune, der områdenummer/soner refererer til NNI-Rapport 689. Jfr. også Tab. 2 for observerte grågås i de enkelte sonene i Kvinnherad.

Kvinnherad er en stor kommune, og feltarbeidet i 2024 dekket ikke alle områder. Spesielt bør nevnes Varaldsøy (SØ – sone 1), Fjeldbergøya og Borgundøya (i sone 11) som har rapportert en del grågås tidligere år, eller de siste år med en del beiting i slåttemark ved sjøen (Fjeldbergøya og Borgundøya – info fra lokale bønder). Også Dimmelsvik er det rapportert inn en del beitende grågjess, noe som ble bekreftet i feltarbeidet i 2024 (Tab. 2).

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Tab. 2. Områder i Kvinnherad kommune som har erfart gåsebeiting, både over tid og de siste årene.

Sone	Navn	Observert	Antall kull	Estimert tillegg	Kommentar
1	Varaldsøy - SØ	-		10	Basert på tidligere obs i sonen
2	Gjermundshamn - Nettland	24			2 par i Gjermundshamn – 20 Nettland
3	Kvitebergsvatnet	6			Observert ultimo mars
4	Ølve	92			Ingen obs i juni
5	Maurangerfjorden	0		2	Passende, sjønære habitater
6	Løfallsstranda	0			Svært få observasjoner over tid
7	Rosendal - Uskedal	9	1		Kjerneområde i Dimmelsvik i 2024
8	Sniltveitøy	-		2	Mulig hekkeområde
9	Husnes	30	7		Kjerneområde i Onarheimsvatnet
10	Valen – til Utåker	4			Spredte par – mulig flere
11	Halsnøya	137	7	10	Viktigste enkeltområde i Kvinnherad
12	Fjellberg & Borgundøy	-		10	Est basert på regelmessige observasjoner
13	Matrefjorden	-		2	Mulig hekkeområde
14	Ytre Åkrafjorden	-		4	Mulig hekkeområde
	Samlet	302	15	38	

Fig. 4. Tråvik i Ølve er et av de sentrale områdene for grågås i Kvinnherad. Foto: A. Håland.

Fig. 5. Eidsvik på Halsnøya er et attraktivt beiteområde for grågess. Foto: A. Håland.

Kanadagås i Kvinnherad

Lokal gåseforvaltning skal være i tråd med nasjonale retningslinjer og mål mht forvaltning av fremmede arter. I Kvinnherad er det kanadagås som er aktuell art, selv om lokal hekkebestand er liten (Håland 2024). Kanskje hekker noen få par, samt at mindre flokker har holdt seg i Husnesområdet (Onarheimsvatnet/Opsangervatnet), dvs. som mytende fugler gjennom sommeren, eller høst og vinter på Halsnøya. Med status som fremmed art er et nasjonalt mål at bestanden kanadagås reduseres til et minimum/holdes på et lavt nivå som i dag, dvs. å innarbeide et slikt mål i lokal forvaltningsplan er tråd med nasjonal forvaltning av fremmede arter klasset med høy økologisk risiko (jfr. Artsdatabanken online). Status for kanadagås i Kvinnherad er omtalt i detalj i fagrapporten knyttet til planen (NNI-Rapport 689 (2024)). Konkrete tiltak utover alminnelig jakt synes pt ikke nødvendig.

Fig. 6. Kanadagås i Onarheimsvatnet i juni 2024. Gjessene myter i dette området og holder seg ofte i nærheten av Husnesparken.

Hovedmål i forvaltningsplanen

Grågås er en naturlig forekommende art i norsk natur, med utbredelse langs hele kysten fra Østfold til Finnmark. På Vestlandet ligger hovedtyngden langs kysten, med det har skjedd en spredning og økende hekkebestand innover i fjordene samt i enkelte lavlandsvassdrag. Norske fugler og dyr forvaltes etter ulikt lovverk, i første rekke etter Naturmangfoldslov (NML) og Viltlov, dvs. lokale forvaltningsmål må være i tråd med nasjonalt lovverk og tilhørende forskrifter. For Vestland er det ellers gitt forvaltningsmål med basis i nasjonale føringer (DN 1996), jfr. også Fylkesmannen i Hordaland (2008).

Overordnet mål i artsforvaltningen

NML har en generell målsetning av at arter skal sikres livskraftige bestander innen sine naturlige utbredelsesområder. Tilsvarende skal arters leveområder forvaltes slik at den naturlige flora og fauna skal kunne bestå i et langsiktig perspektiv. Overordnet forvaltningsmål for grågås er derfor å sikre en livskraftig bestand innen Kvinnherad kommuner sine grenser. Når det gjelder kanadagås, som fremmed arte, er det gitt egne føringer fastlagt i forskrift.

Kunnskapsbasert forvaltning

I tråd med NML §8 skal norsk naturforvaltning utøves kunnskapsbasert. Et delmål er derfor at forvaltning av gås i Kvinnherad skal baseres på god kunnskap om de lokale bestanders størrelse og gjessenes område- og habitatbruk. Kunnskapsstatus mht utbredelse, bestandsstørrelse, bestandstrend og områdebruk er derfor beskrevet i ny rapport (Håland 2024 – NNI-Rapport 689). Ved slutten av aktuell forvaltningsperiode er det et delmål at kunnskapsstatusen skal oppdateres i en ny fagrapport. Kartlegging av grågås og tilknyttet områdebruk skal kartlegges bedre enn i dag og bør gjennomføres tidlig i planperioden, helst som en videreføring av arbeidet i 2024. Slik kunnskap er viktig når avbøtende og konfliktdempende tiltak skal gjennomføres på det enkelte bruk.

Reduksjon i konflikt med jordbruket

Økning i gåsebestander nasjonalt, regionalt og lokalt har gitt utfordringer mht økt beitetrykk i dyrket mark og medhørende avlingstap av gras hos mange gårdbrukere. Det er et mål at denne konflikten skal reduseres i planperioden vha av igangsetting av ulike avbøtende tiltak. Ulike tiltak er omtalt i foreliggende plan (se nedenfor). Ulike forebyggende tiltak, der mål er å redusere beiting i slåttemarker med grasproduksjon, skal gjennomføres før det gis tillatelse til skadefelling av grågås, jfr. krav satt i forskrift fra 2020. Skadefelling i hekketid utfordrer viltlovene generelle krav til vern i yngle/hekketid, og ansees i dag som det siste tiltaket i «verktøykassen». Det er også fastlagt i forskrift at skadefelling ikke skal brukes som et bestandsreducerende tiltak, men skal i konkrete tilfeller kunne brukes der konfliktnivået er høyt og andre tiltak har vært lite virksomme. Over tid er en rekke ulike tiltak vært utprøvd med varierende resultat. En del forskning er utført mht å avdekke virkninger av slike lokale tiltak, noe som er nødvendig dersom avbøtende forvaltningstiltak skal være reelle og gode. Erfaringer og problemstillinger i Norge er også godt kjent internasjonalt, jfr. stor økning i de fleste gåsebestander i Europa (i Skandinavia, Europa ellers også i N-Amerika). Via ulike avbøtende tiltak (se neste kapittel) er et av planens hovedmål at konfliktnivået mht beiting i slåttemarker med grasproduksjon skal reduseres til akseptabelt nivå, uten at andre hovedmål satt i planen påvirkes negativt. Det innebærer å finne en balanse mellom å opprettholde en livskraftig, lokal grågåsbestand (nml) og et akseptabelt skadenivå i jordbruket.

Tilrettelegging for gåsejakt – høsting av bestanden

Grågås (og kanadagås) er relativt store fuglevilt, og det er et nasjonalt mål om at jakt er det viktigste virkemiddelet når viltbestander er store og skaper utfordringer/konflikter. Et viktig delmål i planen er derfor at det i planperioden iverksettes tiltak og aktiviteter mht å øke tilbudet av gåsejakt i Kvinnherad kommune. Ordinær jakt er satt som et viktig virkemiddel i bestandsforvaltningen, i overensstemmelse med at viltlovens krav om en bærekraftig høsting av viltbestandene kan oppfylles. Samarbeid og kompetansebygging er derfor et viktig virkemiddel, da jakt på gås kan være utfordrende. I Norge arrangeres det ulike kurs som kan bidra til både kunnskap om gås og kunnskap om hvordan gåsejakt kan gjennomføres etter gjeldende lover og forskrifter. I dette perspektivet er kunnskap om gåsebestandens størrelse, utvikling og reproduksjon, da det er en bærekraftig høsting av overskuddet som er et sentralt premiss i norsk viltforvaltning. En utfordring i utøvelse av gåsejakten i Norge er at gjessene ankommer hekkeplassene tidligere, hekker tidligere, og trekker sørover tidligere. En god del av gjessene starter i nåtid høsttrekket før den ordinære gåsejakten som starter 10. august, og lokalt kan de fleste gjess være ute av området før denne jakten kan starte. Slik kan ordinær jakt falle bort som virkemiddel for å redusere for store, lokale bestander.

Tidligjakt

Viltmyndighetene har ut fra ovenfornevnte forhold åpnet for utprøving av *tidligjakt* som et virkemiddel mht å redusere for store, lokale bestander. Søknad om tidligjakt, dvs. å starte jakten inntil 14 dager før ordinær jaktstart (pt. 10. august), skal godkjennes av Statsforvalteren og må være basert på godkjent kommunal forvaltningsplan. Det er mange føringer knyttet til utøvelse av lokal tidligjakt, dvs. det gis føringer mht spesifikke jaktområder og avgrensning av jakttid. Et løyve til tidligjakt vil spesifisere alle slike forhold.

Avbøtende tiltak for å redusere avlingstap

Etter tildels stor økning i grågåsbestanden langs Norges kyst er økt beitetrykk på innmark (og beitemark) blitt et sentralt tema i gåseforvaltningen. Tap av grasproduksjon og klager fra berørte gårdbrukere har satt behovet for avbøtende tiltak som en sentral del i den lokale forvaltningen av gås. I det følgende er de mest aktuelle virkemidler mht avbøting kort drøftet. I forhold til føringer i skadeforskriften skal alle ikke-letale tiltak først vurderes, og hvis mulig, settes inn før skadefelling blir godkjent som et lokalt tiltak. Avbøtende tiltak kan deles i 3 hovedgrupper: 1) tiltak for å holde gjess borte fra innmark/beitemark (ulike former for skremming og avvisning); 2) tiltak for å redusere antall gjess lokalt, i hovedsak reduksjon i ungeproduksjon; 3) skadefelling i konkrete områder der andre tiltak ikke virker (men er utprøvd) og 4) ikke minst ordinær høsting av bestanden via jakt (inkl. innføring av tidligjakt knyttet til godkjent forvaltningsplan). I det følgende er det ulike tiltak kort drøftet.

Aktiv skremming av beitende gjess

Beiting av gjess på innmark og i andre typer kulturmark der grasproduksjon står sentralt i gårdsdriften, kan medføre et avlingstap. Avlingstapet er et produkt av 2 hovedfaktorer; 1) antall gjess som beiter og 2) varigheten på gåsebeitingen. Dette måler vi gjerne i antall gåsedager/gåsedøgn, dvs. *omfanget av beitingen* et viktig tema. Avlingstap vil være nært knyttet til omfanget av beitingen i tid og rom, men i tillegg er tidspunktet for gåsebeiting også viktig, dvs. når i plantenes vekstsyklus beitingen pågår. Større skade kan skje på spirende vekster på vårparten enn på planter i god vekst. Grågås liker for eksempel kort vegetasjon bedre enn lange vekster, for eksempel utvokst gras, men de beiter også i utvokst eng (blant annet observert på Halsnøy i juni måned – før førsteslåtten). Grasproduksjonen er derfor i varierende grad sårbar for stort beitetrykk fra gjess. For å redusere omfanget av beitingen, eller fjerne denne helt, er det første og viktigste tiltaket å holde gjessene unna grasareal der de er uønsket. *Skremming* har vist en god effekt i flere studier, mens andre studier viser at dette betinger repetert og til dels hyppig skremming for å være effektivt over tid, dvs. det betinger stor og hyppig repetert innsats. Dersom skremming skal ha ønsket effekt, viser erfaringer fra ulike studier langs norskekysten (og i utlandet), at det er viktig at gjessene har tilgang til *friområder* der de kan slå seg ned og gjennomføre normal beiteadferd. Lokale forhold vil påvirke muligheten for at dette er tiltak som gir ønsket og varig effekt. Aktiv skremming kan forbruke mye tid, dvs. gjennomføring som gir ønsket virkning kan bli en utfordring for gårdbrukeren. Et lokalt tiltak kan derfor være å lære opp personer, for eksempel ungdom mot en godtgjørsle, slik at skremming kan utføres hyppig fra areal der gjess gjør skade og er uønsket. Skremming som reduserer omfanget av gåsebeiting vil direkte redusere avlingstapet, selv om ikke all gåsebeiting opphører lokalt. Skremming og reduksjon av uønsket gåsebeiting vil derfor være et vedvarende og viktig tiltak for gårdbrukeren så lenge grågås (eller andre arter) tilhører lokal fuglefauna (jfr. overordnet mål om livskraftig viltbestand).

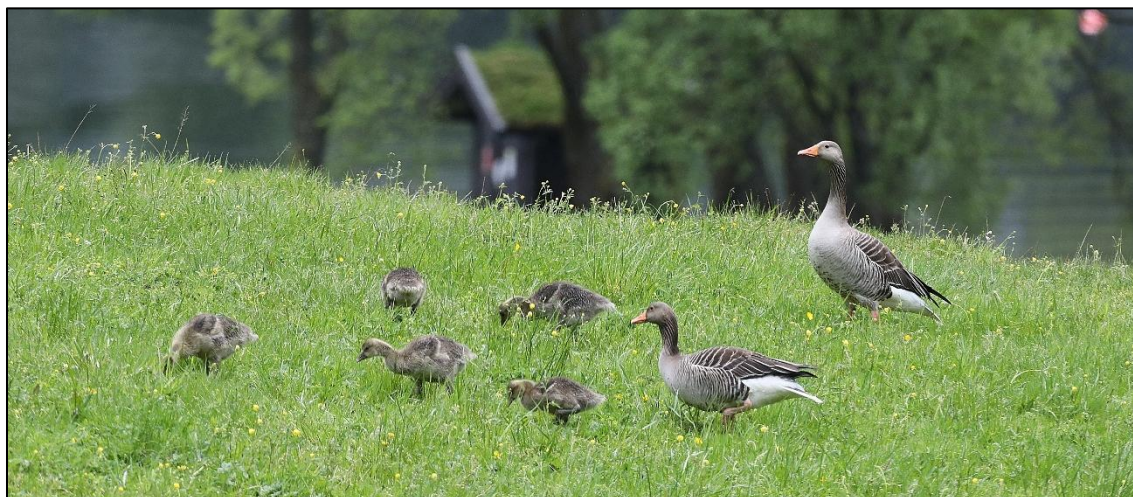
Effektiviteten av skremming er som nevnt knyttet til at gjessene har *friområder* å forflytte seg til. Tilrettelegging av friområder krever lokal organisering og god samordning der gårdbrukeren står sentralt. Lokale bondelag er et godt forum for å utarbeide slike tiltak. Uten friområder kan hyppig skremming og jaging fort flytte problemet til naboens slåttmarker. Samarbeid og koordinering er derfor viktig derom dette tiltaket skal lykkes, i tillegg er det viktig med god kunnskap om gjessenes områdebruk lokalt (jfr. Håland 2024), og ikke minst hvilken kategori gjess som er involvert (ungfuglflokker eller hekkende par med ungekull).

Bruk av ulike virkemidler ved skremming

Over tid er det forsøkt en rekke metoder for å øke effekten av skremming, både ved *bruk av fysiske strukturer* (fugleskremsel, predatormodeller mm), *bruk av lyd* (lydkanoner, knallskudd etc), eller i nyere tid *bruk av laser* (krever spesialtillatelse for å brukes). Erfaringene er at respons fra gjessene ofte avtar relativt raskt, men kombinasjon av ulike virkemidler og ulike skremmetiltak kan øke ønsket effekt. Gjess er smarte fugler og lærer raskt hva som er en reell fare eller ikke. Tilsvarende er også erfaringer med bruk av fargete bånd (som spennes opp i eng en ønsker å beskytte) av begrenset effekt. Noen arter, for eksempel hvitkinngås, har imidlertid vist seg å reagere med unngåelse ved slike tiltak, men ikke grågås. Årsaken er at hvitkinngåsa ofte flyr inn på beiteområdet, mens grågjessene ofte går frem til området (ofte fra sjø eller vann). Eksempelet illustrerer at det kan være markante forskjeller mellom arter mht hvordan de reagerer på ulike tiltak. *Variasjon* i type tiltak/type skremming kan derfor være viktig for å oppnå en brukbar skremmeeffekt, her er det viktig å påpeke at lokal erfaring som bygges opp over tid er viktig. Et perspektiv er at i enkelte områder kan skremmetiltak være negativt for andre arter som en ikke ønsker å forstyrre/skremme i hekkeperioden, for eksempel sårbare og truede arter. Hensyn til andre arter er regulert i viltlov, naturmangfoldslov og lov om dyrevern, dvs. vurderinger av slike virkninger må vurderes når ulike tiltak som skal utprøves/gjennomføres lokalt.

Utgjerding av gjess

Ut over skremming av gjess fra eng og beitemark er ulike fysiske tiltak både utprøvd og evaluert i gåseforvaltningen over tid. Forsøk har vist at fysisk *utgjerding* kan være effektivt, men dette tiltaket virker i første rekke for 1) *gjess med ungekull* (som ikke flyr inn til beiteområdene), eller 2) for *mytende gjess* som heller ikke kan fly (i ca. 3 uker i juni/juli). Forholdene lokalt må være passende for etablering av "gåsegjerder", for eksempel i områder der gjess går direkte fra sjø eller vann og rett inn på dyrket mark/beitemark. Det er viktig at gjerdet er av rett type, slik at ikke gjessene kommer seg gjennom gjerdet, eller finner andre "smutthull". Rett brukt og på rett sted, vil utgjerding være et effektivt tiltak, ikke minst i perspektiv av å *reducere omfanget av gåsebeitingen*. Gåsunger trenger ca 70 dager før de når flygedyktig alder, dvs. det er en lang periode der dette tiltaket kan ha ønsket virkning lokalt. Der det er mytende gjess, parallelt med hekkende gjess med ungekull, vil utgjerding kunne ha en god effekt på begge grupper av fugl. Utgjerding kombinert med skremming kan forsterke virkningen av slike tiltak. Der slåttemark grenser mot sjø, eller ferskvann, kan en stripe mark utenfor utgjerdet slåttemark være et viktig tillegg, der gjess kan beite i et visst omfang.

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Friområder for gjess i hekkeperioden

For å redusere omfanget av uønsket gåsebeiting har etablering av *friområder* vært et viktig avbøtende tiltak i norsk og internasjonal gåseforvaltning. Som nevnt er *en kombinasjon av skremmeområder og friområder en viktig strategi*, men sannsynligvis ikke like enkelt å gjennomføre i alle områder. Arbeidet med denne type tiltak må evalueres fortløpende av den som utføres arbeidet og aktuelle gårdbrukere. I kombinasjon med skremmetiltak og utgjerdning kan tiltakene ha en god samlet virkning mht å *redusere omfanget av beiting* og derved redusere avlingstapet i vekstsesongen.

Hvor og hvor mange friområder som skal etableres som en del av forvaltningsplanen, er usikkert. I første rekke er det aktuelt å finne avbøtende tiltak der gåsebeitingen er størst, for eksempel i området Tråvik, Ølve og på Halsnøy, for eksempel i Eidsvika. Friområdet sin funksjon er to-delt. Dersom skremming skal ha funksjon litt over tid er det viktig at gjessene har tilgang på noen områder der de kan finne mat og være i fred. Hekkesesongen er lang og det er mulig at det over tid viser seg at gjessene bruker litt ulike områder, dvs. noen friområder kan ha en god funksjon tidlig i hekkesesongen, og andre seinere. Å finne funksjonelle friområder for gjess må være en prosess der areal/områder prøves ut, og eventuelt over tid endres dersom de ikke oppnår sin funksjon. Justering kan være parallelt med revisjon av forvaltningsplanen, eller oftere i et nært samarbeid mellom grunneiere og lokal viltforvaltning, her Kvinnherad kommune.

Friområder for gjess i jakttiden

Friområder er også viktige elementer i jakttiden, inklusive eventuell tidligjakt. Erfaring fra andre områder i Norge viser at friområder er viktige for å øke lokalt jaktutbytte. Dersom det jaktes hardt i alle gåsas beite- og rasteområder i jaktperioden, kan fort de fleste eller alle gjessene trekke ut av kommunen, og muligheter for jakt og høsting utover en kort periode bli små. Ordinær jakt starter 10. august og 14 dager før dette ved en forvaltningsmessig godkjent tidligjakt.

Å finne frem til eventuelle friområder må baseres på lokal kunnskap og ønsker, for eksempel i regi av Bondelaget eller lokale grunneierlag. Her er dagens kunnskap om hvor grågjessene (og kanadagås) viktig, dvs. erfaringer på egne bruk, i egen bygd.

Sanking av egg

I henhold til gjeldende lov og forskrift har grunneier rett til å sanke egg frem til 15. april, eller lengre etter søknad og godkjenning fra Statsforvalteren. Dette tiltaket kan bidra til å senke årets ungeproduksjon og derved redusere antall beitende gjess gjennom en lang periode (opptil 70 dager). Tiltaket er mye utprøvd i Norge, blant annet også som en del av tradisjon (særlig i Nord-Norge – en matressurs). Ved sanking av egg er det vanlig å legge 1 – 2 egg igjen, slik at rugingen kan fortsette. Et slikt tiltak kan gi en lav lokal ungeproduksjon, og derved vil tiltaket kunne få en bestandsreducerende virkning. Tiltaket kan imidlertid være tidkrevende å utføre, med varierende muligheter lokalt. Gjessene skjuler ofte reiret sitt godt, og med få par i et område kan det være vanskelig/tidkrevende å finne reir. Gåseegg er en god matressurs – men sanking bør være tidlig i rugeperioden. Sanking etter 15. april vil ofte ha egg med velutviklet embryo, selv om enkelte par hekker seinere enn majoriteten i lokal hekkepopulasjon.

Punktering av egg

Et av tiltakene som har vært utprøvd i stor skala der gåsebestandene er store, er punktering av egg, slik at produksjonen i enkeltreir nulles ut. Punktering av egg har vært bruk i stor grad kontra måker (da mange bestander var i stor vekst på 1960-1970-tallet), men også for flere gåsearter (grågåse,

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

kanadagås) i Norge, for eksempel ved Oslofjorden. Dette tiltaket kan sees på som «en forlengelse» av eggssanking, men er på samme måten et tidkrevende tiltak (gåsereir kan være vanskelig å finne).

Skadefelling av lokalt beitende gjess

Ved økende, i til dels store lokale bestander av hekkende (og trekkende) gjess, er ønsket om en reduksjon i lokale bestander ofte fremmet av de skadelidte (bonden). I prinsippet er det lagt opp til at jakt skal være den primære metode for å holde gåsebestander på et ønsket og målsatt nivå. Felling av gjess som beiter på innmark og forvolder skade (middels til stort) avlingstap kan i dag gjøres etter vedtak med grunnlag i forskrift (se kapittel mht juridiske rammer for gåseforvaltningen). I norsk gåseforvaltning har skadefelling fått et relativt stort omfang de siste 10-15 år, uten at det har medført til synlige reduksjoner i gåsebestanden (ikke godt dokumentert). Unntak finnes der uttaket har vært relativt stort, eller der skadefelling har vært kombinert med andre tiltak. Intensjonen i forskriften er at dette tiltaket ikke skal ha et bestandsreducerende mål, skadefelling skal kun bidra til å redusere avlingstapet og den økonomiske skaden. Begrenset, men målrettet skadefelling kan bidra til å øke effekten av ulike skremmetiltak (se ovenfor) og derved en reduksjon i beitetrykket i lokale slåttemarker/beitemarker. Vedtak om skadefelling gjøres lokalt i den kommunale viltforvaltningen, og vil være et mulig tiltak der situasjonen krever uttak av gjess med opprettholdt lokal beiting av et stort omfang. Kunnskapen om effekten av skadefelling av et mindre antall gjess i en lokal bestand er imidlertid for dårlig dokumentert, noe som bør forbedres i den løpende gåseforvaltning. Lokal forvaltning kan bidra til dette dersom skadefelling iverksettes etter søknad og gitt løyve.

Når de gjeldet tema skadefelling skal dette, ved tillatelse, ha hovedfokus på felling av ikke-hekkende unggås ("flokkgås"). Prinsippet om vern i yngletid/hekketid, står sterkt i norsk viltforvaltning. Gjennomføring av skadefelling i hekketiden skal også gjennomføres med hensyn til naturmiljø generelt og andre arter, spesielt hvis sårbare arter finnes i området. Skadefelling skal rapporteres og evalueres mht oppnådd effekt (i hovedsak knyttet til en reduksjon i omfanget av gåsebeiting lokalt). Områder med gåsekonflikt kartlegges løpende i planens virkeperiode, i nært samarbeid med berørte gårdbrukere. Kunnskapen om omfanget av avlingstap lokalt skal søkes bedre dokumentert via kartlegging av avlingsskader, jfr. krav om at vesentlig økonomisk tap satt i forskriften mht eventuell skadefelling. Andre forvaltningstiltak skal prøves før tillatelse til skadefelling gis.

Høsting ved jakt

Grågås, og flere andre gåsearter, er jaktbare (jfr. kapittel om jaktlov og jakttider). Parallelt med økende bestand i Norge har jaktuttaket av gås økt, har passert 15.000 skutte grågjess (SSB), men har vært klart avtagende i deler av Norge de siste 8 årene (Håland 2024). Tyngden av gåsejakten i Norge ligger i Trøndelag, knyttet til en målrettet tilrettelegging av slik jakt, blant annet pga et problem med store bestand av trekkende kortnebbgås (Svalbard-bestanden). På Vestlandet (Hordaland og Sogn & Fjordane, nå Vestland fylke) er gåsejakten mer begrenset, og i 2023 ble bare vel 400 grågjess skutt i Vestland fylke, ned fra en topp på noe over 700 i 2015 (Håland 2024). I Kvinnherad ble 10 grågjess skutt i jaktseasonen 2023. Årsakene til omfanget av gåsejakt i Vestland kan være flere, men mangel på jakttradisjon kan være viktig, ettersom grågås er en relativt ny art i mange kyst- og fjordavsnitt på Vestlandet. Gjess er generelt også vanskelig å jakte - de er smarte og responderer fort på økt jakttrykk. Tilrettelegging og økt jaktkompetanse er derfor et tiltak som kan øke utbyttet i den lokale gåsejakten, samtidig som det kan bidra til at lokale gåsebestander holdes mer stabile.

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Tilrettelegging for jakt

Erfaringer i Norge (og andre land) tilsier at dersom gåsejakten lokalt og regionalt skal være et tiltak som holder gåsebestander på ønsket/målsatt nivå, så må det gjennomføre lokale tiltak i form av tilrettelegging og kursing av gåsejegere. I planperioden 2025 – 2029 vil Kvinnherad kommuner bidra til slike tiltak, i samarbeid med lokale aktører og gårdbrukere, som er de som ofte har gås i sine marker.

Endret jakttid – tidligere jaktstart

Et mulig tiltak i lokal gåseforvaltning er innføring av *tidligjakt*, dvs. en forskyving av jakten inntil 14 dager før ordinær jakttid (som nå starter 10. august i Sør-Norge). Åpning av muligheter for tidlig jaktstart er at grågås i våre dager trekker tidlig i Sør-Norge, dvs. gjessene starter høsttrekket før jakten begynner eller at lokale bestander trekker ut av etter kort tid med ordinær jakt. Erfaringer både med ordinær jakt og tidligjakt tilsier et behov for koordinering av jakten lokalt, inklusive opprettholdelse av friområder og varierende jaktuttak i ulike jaktområder. For hardt jakttrykk ved oppstart bidrar fort til at de fleste gjess helt forlater forvaltningsområdet/lokale jaktområde. Slik tidligjakt skal godkjennes av Statsforvalteren i fylket og da etter godkjent Forvaltningsplan (som godkjennes av samme instans).

Grunneiersamarbeid - lokalt samarbeid

Lokal forvaltning av gås, grågås inklusive, er avhengig av en god kontakt mellom lokal forvaltningsmyndighet (kommunen) og grunneiere/rettighetshavere. Både ved gjennomføring av tiltak som skremming, etablering av friområder og tilrettelegging av jakt mm, er et godt samarbeid mellom alle aktører viktig. Kvinnherad kommune vil i forvaltningsperioden 2025 – 2029 legge til rette for et slikt samarbeid lokalt.

Evaluering av gjennomførte tiltak

Erfaring i Norge og internasjonalt har vist at ulike tiltak i gåseforvaltningen varierer mht om de er effektive eller ikke. Det er mange forhold som kan påvirke dette (se ovenfor). Dette betinger at det er en god strategi å bygge opp god lokal kunnskap om hvordan ulike avbøtende tiltak virker. Tilbakemelding og rapportering er derfor en viktig del av den løpende (adaptive) gåseforvaltning på kommunalt nivå.

Strategi i lokal gåseforvaltning 2025 - 2029

Erfaringer med forvaltning av vilt, gås inklusive, anbefaler fleksibilitet i lokal forvaltning, ettersom forhold kan endre seg relativt mye fra år til år og over tid. Denne tilnærmingen kalles *adaptiv forvaltning*, eller en tilpasset forvaltning over tid. Særlig i forhold til grågåsas beiting i eng og innmark, der både brukte områder og omfanget (antall gjess og varighet) kan variere fra år til år, og/eller endres over tid. Endringer i antall gjess over tid, endring i drift av bruk og lokale avbøtende tiltak, kan endre grunnlaget for hvordan lokale bestander bør forvaltes. Erfaringer tyder på at slike forhold varierer en god del innen grågåsas utbredelse langs norskekysten. I Kvinnherad er antall bruk/delområder som tiltrekker seg mye grågås i vår- og sommerperioden relativt begrenset (se overfor og Håland (2024)), dvs. det er ikke rom for så stor variasjon, mens i kystavsnitt med store jordbruksarealer kan gjessene lettere variere sin områdebruk. På lokal skala, for eksempel i Ølveområdet og på Halsnøya, er det rom for varierende områdebruk, selv om erfaringer fra ulike kommuner i regionen tyder på at gjessene sin områdebruk gjentar seg år etter år, og derved med belastning på et mindre antall bruk, sett hele kommunen under ett.

Prioriterte tiltak

Strategien i planens virkeområde i Kvinnherad kommuner i perioden 2025-2029 er, ut fra bakteppet beskrevet ovenfor, samt nåværende kunnskap og erfaringer med ulike avbøtende tiltak landet rundt (se forrige kapittel), følgende aktuelle tiltak:

Øke kunnskapen om bestander og sosial struktur

Kunnskapen om grågås i Kvinnherad er middels god, der bestandsnivået er erkjent (jfr. Håland 2024), de viktigste hekke- og beiteområder er rimelig godt kjent, men detaljer mangler fra noen delområder (særlig flere av øyene – Varaldsøy, Fjellbergøy og Borgundøy). Det er behov derfor behov for en mer presis kunnskap om hvor grågås hekker, og hvor par med kull oppholder seg gjennom ungeperioden og hvilke beiteområder de bruker. Flere slike områder ble avdekket i 2024, for eksempel i Husnesområdet og på Halsnøy, der samlet 15 kull ble påvist i 2024 (jfr. Håland 2024). Kunnskapen om hvor de ikke-hekkende gjessene («flokkgås») beiter gjennom 5 måneder (mars-juli) er middels god. Slike flokker er i utgangspunktet lite bundet til et område, gjessene som ikke hekker er mobile og kan raskt forflytte seg mellom attraktive beiteområder. På den annen side er gjess tradisjonelle i sin områdebruk, dersom de finner tilstrekkelig gode beitemarker, og de får beite i fred. Erfaringer over tid er at mobile flokker av ikke-hekkende gjess lett gir et inntrykk av større lokale bestander enn det som er reelt, fordi samme flokken kan observeres flere steder. Samtidige og systematiske takseringer/tellinger kan løse opp i dette spørsmålet, jfr. utført kartlegging i 2024 (Håland 2024), dvs. dette er et kunnskapstema som bør styrkes i planens virkeperiode.

Evaluerer effekter av gjennomførte tiltak

Det er også viktig å bygge god kunnskap om hvordan ulike avbøtende tiltak virker. Det er lite hensiktsmessig og bortkastet tid og ressurser å gjennomføre tiltak som ikke har de planlagte effekter på lokalt uønsket, beitende gås. Det er viktig i den lokale forvaltningen at erfaringer fra tiltak og forskning i andre områder er oppdatert, men merk at det er forskjell mellom arter og det kan også være forskjell mellom ulike "gåsedistrikt" i landet. Dette er erfart i Nordland der det er markante forskjeller i respons fra trekkende gåsearter (hvitkinngås og kortnebbgås) og de lokale, hekkende grågjess, både når det gjelder virkninger av skremming, fysiske tiltak etc. Erfaringer må derfor bygges opp lokalt, en prosess som er satt i gang i Kvinnherad allerede via bygging av bestandskunnskap i

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

2024 og innhenting av erfaringer fra den enkelte gårdbruker som har erfart mye gåsebeiting i sine slåttemarker.

Etablere samarbeid forvaltning og grunneiere

Når det er konflikt mellom grågås som beiter på innmark (med resultat redusert grasavling), og brukets behov for størst mulig grasavling, er det naturlig at det er en nær kontakt mellom lokal forvaltning og gårdbrukere, både mht innsamling av feltdata mht beitende gås og gjennomføring av avbøtende tiltak og de effekter som oppnås. Samordnete gåsetellinger på faste datoer gjennom hekkesesongen vil gi et godt bidrag til å øke kunnskapen om både bestandstørrelse og områdebruk, og kan derfor anbefales. Det er et mål om at slikt samarbeid utvikles i planperioden.

Informasjon til allmennhet og brukere

Informasjon til allmennhet og forbrukere er et viktig tiltak og gjøres enklest via internett på kommunens hjemmesider, der også annen lokal naturinformasjon er tilgjengelig. Integret i informasjonsarbeidet er også tema som jakttilbud og tilrettelagt jakt lokalt og samlet i kommunen.

Tilrettelegging for jakt

Grågås er i tillegg til en allmenn opplevelsesressurs også en jaktbar art, med fastsatte jakttider (vanlig jakttid eller med gjennomføring av en godkjent tidligjakt). Erfaring fra ulike områder i Norge har vist at tilrettelegging og samarbeid er helt nødvendig dersom jakt skal ha effekt mht bestandsnivåer og derved den løpende bestandsforvaltningen. Dersom lokal gåsejakt økes er det viktig at kunnskap om bestandens respons på slik økt jakt også inngår som et delmål i planen. Gjess er sårbare for hard jakt, noe historien har vist.

Rapportering av gjennomførte tiltak

Dersom avbøtende tiltak skal ha den ønskede virkning er det viktig med en form for strukturert tilbakemelding og evaluering av de gjennomførte tiltak. Måten tilbakemelding og rapportering skal gjøres på må planlegges før tiltak settes i gang, enten det gjelder skremming av gjess, fysiske tiltak eller tillatelser til skadefelling.

Litteratur

- Direktoratet for Naturforvaltning. 1996.** Forvaltningsplan for gjess. - *DN-Rapport 1996 - 2*. 79 s.
- Cramp, S. 1977 (Ed.).** The birds of the Western Palearctic. Vol. I. Ostrich to Ducks, Oxford Univ. Press.
- Fox, A. D. & Madsen, J. 2017.** Threathend species to super-abundance: The unexpected international implications of successful goose conservation. - *Ambio 46, Suppl. 2*: 179 – 187.
- Fox, A. D. & Abraham, K. F. 2017.** Why geese benefit from the transition from natural vegetation to agriculture. – *Ambio 46, Suppl. 2*: 188 – 197.
- Fox, A. D. & Leafloor, J. O. 2018.** A global audit of status and trends the Arctic and Northern Hemisphere goose populations. - *CAFF Report*, 33 s.
- Fylkesmannen i Hordaland 2008.** Forvaltningsplan for gjess i Hordaland. Utfordringer, målsetjingar og tilrådingar. - *Rapport 3-2008*, 54 s.
- Haftorn, S. 1971.** Norges fugler. Universitetsforlaget Oslo – Bergen - Trondheim.
- Håland, A. 1979.** Grågås og kanadagås i Hordaland. - *Vår Fuglefauna 2*: 158 – 162.
- Håland, A. 2009.** Gjess i Meland kommune 2009. Status og aktuelle forvaltningstiltak. - *NNI-Rapport 225*, 14 s.
- Håland, A. 2019.** Grågås *Anser anser* i Masfjorden kommune, Hordaland. Hekkebestand, områdebruk og lokal forvaltning i 2019. - *NNI-Rapport 543*, 27 s.
- Håland, A. 2020a.** Grågås *Anser anser* i Austevoll, Vestland fylke. Hekkebestand og områdebruk i 2020. - *NNI-Rapport 567*, 29 s.
- Håland, A. 2020b.** Grågås *Anser anser* i Stord og Fitjar kommune, Vestland fylke. Hekkebestand og områdebruk i 2020. - *NNI-Rapport 568*, 36 s.
- Håland, A. 2021.** Grågås *Anser anser* i Stord og Fitjar kommune, Vestland fylke. Oppfølgende studier i 2021. - *NNI-Rapport 605*, 27 s.
- Håland, A. 2024.** Grågås og kanadagås i Kvinnherad kommune, Vestland fylke. Bestander og områdebruk i 2024 - *NNI-Rapport 689*.
- Madsen, J., Williams, J. H., Johnson, F. A., Tombre, I. M., Dereliev, S., Kuijken, E. 2017.** Implementation of the first adaptive management plan for a European migratory waterbird population: The case of the Svalbard pink-footed goose *Anser brachyrhynchus*. - *Ambio 46*: 275- 289.
- Nilsson, L. 2018.** Changes in distribution and breeding output of Greyleg Geese *Anser anser* breeding Southern Sweden. - *Wildfowl 68*: 30 – 43.
- Powolny, T., Jensen, G.H., Nagy, S., Czajkowski, A., Fox, A.D., Lewis, M., Madsen, J. 2018.** AEWA International Single Species Management Plan for the Greylag Goose (*Anser anser*) - Northwest/Southwest European population, draft. - *AEWA Technical Series No. xx*, Bonn, Germany.

Forvaltningsplan gås Kvinnherad kommune

Ramo et al. 2015. Latitudinal-related variations in wintering population trend in wintering Greyleg Geese (*Anser anser*) along the Atlantic flyway: A response to climatic change? – *PlosOne* 10(10): e0140181. doi.:10.1371/journal.pone.01481.

Stroud, D. A., Madsen, J. & Fox, A. D. 2017. Key actions to sustainable management of European geese. – *Ambio* 46 (Suppl. 2): 328 – 338.